

БЕРДАҚ ШЕЪРЛАРИ ЭРГАШ ОЧИЛОВ ТАРЖИМАЛАРИДА

Гуландом Қурамбоева

Тошкент Педиатрия тиббиёт институти

Ўзбек тили ва адабиёти кафедраси доценти, филология фанлари номзоди

Бердақ ижодига мурожаат, асарлари билан ўзбек китобхонларини таништириш жараёнлари сўнгги йилларда, айниқса, мустақиллик даврида янада кучайди. Таржимонлар сафи кенгайиб борди. Бир вақтлар устоз шоир Миртемир бошлаб берган анъана изчил ривожланди, Бердақ асарларининг янги таржималарини тайёрлашга киришилди.

Э.Очилов филология фанлари номзоди, таниқли адабиётшунос олим. Унинг бир қаноти илм бўлса, иккинчи қаноти бадий таржимачилик десак хато эмас. Ҳатто унинг олимлигидан баъзида таржимонлик фаолияти устундек туюлади бизга. Олим Шарқ мумтоз адабиётини мукамал биледи. Таржималарининг катта қисмини Шарқ адабиётининг номдор адиблари асарлари ташкил этиши, шундан бўлса керак. Бердақнинг “Халқ учун” (2021) номли китоби Э.Очилов таржимасига нашр этилди. Китобга Бердақнинг эллик тўққиз шеъри таржимада киритилган. Таржимон таржима учун шоирнинг энг сара, халқимиз орасида жуда оммалашиб кетган шеърларини танлаб олган. Мумтоз Шарқ шоирлари шеърларини таржима қилишдаги тажрибаларини қўллаб Э.Очилов ижодий меҳнат қилгани ҳар бир шеър таржимасида кўриниб туради.

Таржимада асл нусха тилини билишнинг ўзи етарли эмас, таржима қилинаётган асарнинг поэтик оҳангини, жозибасини, ўқувчи қалбига завқ берадиган ҳаяжонли нуқталарини ҳам таржимон ҳис қилиши, аслият муаллифи даражасида бадий-эстетик салоҳияга ҳам эга бўлиши талаб этилади. Яъни шоирона қалб, тафаккур кучи ҳам бўлиши даркор. Шу хислат соҳибигина яхши таржима асари ярата олиши мумкин. Таржимашуносликда бир гап айланиб юради. Яъни шеърни шоир, ёзувчини ёзувчи, драмани драматург таржима қилиши керак, “чумчуқ сўйса ҳам, қассоб сўйсин” кабилида фикрлар айтилади. Эҳтимол, бу қарашларни бутунлай инкор қилиш ўринсиздир. Лекин таржима амалиётида бу фикрнинг акси ҳам учраб туради, яъни шоир ёки ёзувчи бўлмаганлар ҳам яхши таржима асарлар яратиши мумкин экан. Фикримиз тасдиғига Э.Очиловнинг таржимонлик фаолиятини мисол келтирмоқчимиз. Э.Очилов аслида профессионал шоир ёки ёзувчи эмас, олим-таржимон. Бироқ унинг ҳозирга қадар амалга оширган таржима асарлари профессионал шоир ёки ёзувчилар қилган таржималардан қолишмайди, беллаша олади. Юқорида тилга олинган Э.Очилов таржималари фикримизга далил. Таржималарнинг сифати жиддий танқидларга учраган эмас, кўпчилик томонидан маъқулланган.

Бердақ шеърлари яхши ўғирилган. Асл нусхаларнинг маъноси, поэтик оҳанги, ифода усуллари таржималарда меъёрида чиққан. “Халқ учун” шеъри ҳақиқий маънодаги инсонпарварликнинг бетакрор бадиий ифодаси. Шеърнинг бир қатор бандлари афоризмларга айланиб, халқимизга ёд бўлиб кетгани ҳам ҳақиқат. Ғояси, бадиияти, таъсир салмоғи ижтимоий-тарбиявий аҳамияти ўта жозибадор, ҳаётбахш бундай асарни бошқа бир тилга ўгириш катта талант ва масъулият талаб этади. Э.Очилов шеърнинг бу фазилятларини ҳар томонлама ҳис қилиб яхши ўғирган.

Таржималарда ҳам асл нусхадан узоқлашмаслик тамойили сақланган. Мисраларга ўзбекона поэтик жило берилган, аслиятдаги баъзи сўзлар ихчамлаштирилиб, маънони бузмаган ҳолда қўлланилган.

Бадиий таржима тажрибасида қисқартириб таржима қилиш кўп учрайди ва бу ҳолат аксарият ҳолларда эътирозга сабаб бўлади. Э.Очилов айрим шеър таржимасида бошқа бир йўлни танлаган. Яъни шеърни қисқартириш эмас, балки бир вақтлар “Халқ учун”ни қисқартириб таржима қилган мутаржимлардан фарқли ўлароқ, қисқартирилган бандларни қайта тиклаб, таржима қилиш йўлини танлайди. Таржимон сўзбошида: *“Бердақ таржимада ҳам Бердақ бўлиб қолсин, обдан сайқал бериб, уни бошқа шоирга айлантмайлик”* деган бир ғояни илгари сурадики, бу фикрга қўшилгингиз келади.

Э.Очилов таржималарини ўқиб шундай хулосага келиш мумкин, у яқин тиллардан таржимада шеърларни эркин, ижодий таржима қилиш тарафдори эмас, *“обдан сайқал бериб, уни бошқа шоирга айлантириш”*ни маъқулламайди. Ҳатто Бердақ асарларининг катта таржимони Миртемир ҳам бу масалада бироз меъёрдан чекингани ҳақида эътироз билдириб, шундай ёзади: “Миртемир Бердақ шеърларига ижодий ёндашиб, анча-мунча эркин таржима қилган, маъносини тушунишга қийналган, маъносини англаб олмаган мисраларни ўзи тўқигани билан алмаштирган, баъзи бандларни бутунлай ўзгартириб юборган ёки тушириб қолдирган.”¹

Бу фикрни айтиш билан Э.Очилов Миртемирнинг Бердақ меросидан қилган таржималарини асло камситмайди. Бердақ ижоди билан ўзбек китобхонларини илк маротаба таништиришда *“атоқли шоир ва забардаст таржимон Миртемирнинг хизматлари беқиёс, унинг таржимасида Бердақ шеърлари тилимизда нашъу намо топди”* деб тан бериб ёзадики, бу устоз таржимон меҳнатларининг эътирофидир.

М.Аҳмад таржималарига ҳам шу йўналишда муносабат билдиради, эркин ижодийлик, тушунилиши қийин мисраларни, бандларни қисқартиришлар таржималарнинг савиясини тушириб юборганлиги ҳақидаги Э.Очилов эътирозларида жон бор. Ҳар ҳолда, Э.Очиловнинг таржимашуносликка доир бу фикрлари таржимонлар учун ҳам амалий аҳамият касб этади. Таржимон кўп йиллик яқин тиллардан қилган таржималарида тўплаган тажрибалари асосида шу хулосага келгани аниқ. Олимнинг

¹ Бердақ. Халқ учун. Тошкент, 2021 й., 10-бет

“таржима” билан “табдил” тўғрисидаги фикрлари, уларни бир хил маънода тушуниш, фарқини англамаслик хато эканлигини мисолларда тўғри кўрсатган. “Халқ учун” таржима китоби юқорида билдирилган фикрларга амалий далилдир.

Тўплам Э.Очиловнинг яқин тиллардан таржима қилиш соҳасидаги янги довони, Бердақ шеърятининг янги таржималари билан ўзбек китобхонларини таништиришдаги навбатдаги улкан ютуғи, истиқлол йилларидаги ўзбек ва қорақалпоқ адабий алоқалари ҳамда таржима санъатига қўшилган муносиб ҳисса.

Хулоса қилиб айтсак, Бердақ асарларининг узоқ ва яқин йиллардаги ўзбек тилига таржималари, уларнинг муаллифлари фаолияти мисолида ўзбек ва қорақалпоқ, қорақалпоқ ва ўзбек адабий алоқалари ривожланиб борди, икки адабиёт ҳам таржима асарлари билан бойиб, кўркамлашиб, ранг-баранг шаклларда, турфа ғоялар ва мазмун моҳият негизида тараққий этди. Бу анъана келажакда ҳам худди шундай давом этса, адабий алоқа ва бадиий таржима ишлари янада жадаллаштирилса, адабиётларимиз юксалишида туб бурилишлар, янгиланишлар бўлишига аминмиз.